

DOI: 10.33663/1563-3349-2023-34-37-46
УДК 340.1

Н. М. ПАРХОМЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України*
ORCID: 0000-0002-5870-9261

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННІСНИХ ЗАСАД ПРАВА ТА ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті йдеться про формування в умовах війни як надзвичайного стану нової структури або ієрархії цінностей права, які в процесі правотворчої діяльності транслюються в законодавство, створюючи основні концептуальні засади правового регулювання, стратегічною метою якого є отримання перемоги і відновлення миру, збереження державності та суверенності влади українського народу як загальносуспільних демократичних інститутів, створення можливостей для демократичного розвитку. Публічний інтерес та публічне благо як цінності права набувають первинності за рахунок перерозподілу аксіологічного потенціалу права, що в умовах воєнного стану є визначальною передумовою забезпечення реалізації всіх інших ціннісних властивостей права.

Ключові слова: право, цінність, правотворчість, справедливість, воєнний стан, пріоритет, ієрархія, публічний інтерес, благо, реалізація.

Parkhomenko Nataliia. Transformation of the values of law and law-making activity under martial law

The proposed article deals with the formation in the conditions of war as a state of emergency, a new structure or hierarchy of values of law, which in the process of law-making activity are translated into legislation, creating the basic conceptual foundations for winning and restoring peace, preserving the statehood and sovereignty of the power of the Ukrainian people as general social democratic values, opportunities for democratic development. Public interest and the public good as values of law acquire primacy through the redistribution of the axiological potential of law, which in conditions of martial law is a determining prerequisite for ensuring all other values of law.

Key words: law, value, lawmaking, justice, martial law, priority, hierarchy, public interest, good, realization.

Актуальність. За умов, коли на території держави ведуться активні бойові дії, відбуваються масові внутрішні та зовнішні міграції населення, відбувається переоцінка традиційних цінностей та змінюються, а іноді й руйну-

* **Parkhomenko Natalia**, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor, Corresponding Member of the NAN of Ukraine

ються традиційні відносини між державою і громадянином щодо реалізації та забезпечення конституційно визначених прав і обов'язків, окремі з яких обмежені, та забезпечення правопорядку, виникають обставини, які унеможливають реалізацію державою повністю або частково окремих функцій і завдань, як ніколи набуває значення особлива роль і цінність права як регулятора суспільних відносин, інструменту задоволення потреб і погодження інтересів різних суб'єктів суспільних відносин.

Як відомо, головним завданням держави в особі правотворчих органів влади є формування системи правил поведінки, які забезпечуватимуть баланс інтересів, захист прав і обов'язків усіх суб'єктів права як за звичайних, так і за надзвичайних умов. Відповідно кожен правовий акт має свою сутність і зміст, визначений законодавцем або іншим суб'єктом правотворчості і, з огляду на це, має відповідне сутнісне навантаження. Наявність якісного та такого, що відповідає об'єктивному розвитку суспільних відносин, законодавства саме по собі є цінністю для будь-якого суспільства та окремих громадян, адже є безпосередньою передумовою забезпечення правопорядку, в тому числі за умов надзвичайного правового режиму.

Адже норми права мають відображати сучасні цінності суспільства, сучасне розуміння верховенства права, прав і свобод громадян, соціальної справедливості, правової держави тощо, які можуть набувати особливого значення за надзвичайних обставин. Невідповідність права потребам суспільства, а особливо принципу соціальної справедливості, спричиняє неефективність правореалізації та поступову втрату правом легітимності та аксіологічної сутності.

У цьому аспекті важливим також є формування у суб'єктів суспільних відносин свідомого переконання у необхідності дотримання пріоритетів та виконання норм права і, відповідно, закладених у його змісті ідей (цінностей). Отже, якщо правові ідеї сприймаються більшістю населення та свідомо виконуються норми права, в яких відображено їх зміст, то правові ідеї із сфери належного перетворюються на реальність, забезпечується або відновлюється правопорядок, національна безпека, національний, народний і державний суверенітет.

З огляду на це саме регулівний потенціал права як міри свободи, справедливості, рівності, гуманізму здатен здійснити упорядковуючий та відновлюючий вплив на суспільні відносини. В умовах воєнного стану шляхом політико-юридичної інтерпретації соціальної дійсності формується нова модель взаємовідносин держави і громадянського суспільства, держави і громадянина, зумовлена характером зовнішньої агресії та особливостями правового розвитку, механізму правового регулювання. Відповідно виникає низка нових об'єктів пізнання юридичної науки, серед яких – трансформація ціннісних засад права та правотворчої діяльності в умовах воєнного стану, з'ясування особливостей якої і є **метою** нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Проблематика аксіологічного виміру права тривалий час перебуває в полі зору фахівців соціології, соціології та філософії права, політології та теорії права. Окремим аспектам з'ясування сутності і змісту правових цінностей і цінностей права були присвячені праці Н. Б. Арабаджи, К. В. Горобця, А. А. Козловського, А. Ф. Крижанівського, С. І. Максимова, Ю. М. Оборотова, П. М. Рабінювича, Ю. В. Сайфуліної, І. В. Кравцова та ін., які стали теоретичною основою представленого дослідження. Однак у сучасних умовах правового розвитку важливого значення та потреби наукового обґрунтування набула проблема так званого руху цінностей у сфері права та правотворчої діяльності в умовах воєнного стану, яка ще не отримала належного осмислення та концептуалізації в теорії права.

Виклад основного матеріалу. Протягом еволюції права в ньому складаються різні специфічні цінності (правові), які несуть у собі цивілізаційні та культурні нашарування, пов'язані з розумінням свободи, справедливості, порядку, збереженням себе, близьких і всієї соціальної цілісності¹. У цьому аспекті необхідно розглядати право як цінність, яка є одним із найвагоміших засобів упорядкування суспільних відносин під час вирішення воєнних конфліктів, соціальних криз тощо. Саме в цьому полягає сила права, на відміну від права сили.

Вважається, що право завжди має у своєму змісті деякі константи – принципів положення, цінності, виключення яких зі змісту права веде до втрати ним своєї сутності. Серед таких принципових положень – справедливість, людська гідність, свобода, рівність тощо. Сила права виражається у тому, наскільки послідовно та ефективно ці цінності втілюються у формі правових нормативів та практиці правозастосування. Чим більшою мірою право може гарантувати реалізацію цих цінностей, тим вищою є його сила. З цієї точки зору цінності, які лежать в основі змісту права, виступають свого роду координатами застосування правового примусу: сила права має проявлятися там і тоді, коли фундаментальні цінності опиняються під загрозою².

Розрізняючи правові цінності та цінності права як зміст аксіосфери права, необхідно наголосити, що саме правові цінності визначають зміст, мету та сутність права, лежать в його основі та виступають засобами осягнення та пояснення правової реальності. Це цінності належного, а цінності права – цінності життєві, які походять з безпосередніх потреб людини (або іншого суб'єкта права, як-от держава) в конкретній ситуації³.

На думку Ю. М. Оборотова, цінності права – це явища, які не є правовими в своїй основі, однак значущі для людини і суспільства, а тому захищаються та забезпечуються державою⁴. В. Горбулін та А. Качинський, досліджуючи національні цінності, вважають за доцільне структурувати їх за ієрархічною ознакою та вести мову про три групи національних цінностей: індивіда (1), суспільства (2), держави (3). На першому рівні – індивідуальному – знаковими є такі: права та свобода людини, приватна власність, патріотизм, працьовитість, миролюбність, толерантність, родинність, індивідуалізм. На

другому – суспільному – рівні першочергове значення мають: добробут, соціальна справедливість, міжетнічна та міжконфесійна злагода, ліберально-демократичні традиції, матеріальні та духовні надбання. Нарешті, на третьому, державному, рівні визначальними стають такі цінності, як природні ресурси, конституційний лад, національна безпека, державний суверенітет, територіальна цілісність, система міждержавних зв'язків та деякі інші⁵. Переважна більшість цих цінностей не є правовими, але мають вагоме значення для згаданих суб'єктів і тому отримують захист та забезпечення з боку держави та є цінностями права.

Проте в аспекті розуміння системи правових цінностей варто звернутися до проблематики ситуативного підходу в аксіології, в межах якого особистісна, суспільна або державна аксіосфера права розглядаються не як стабільні, стійкі системи, а як системи рухомі, детерміновані конкретною ситуацією та уподобаннями суб'єктів ціннісних відносин⁶. З огляду на це саме те, що є цінним і пріоритетним для суспільства та суб'єкта правотворчості за певних обставин транслюється в законодавчий масив і реалізується в суспільних відносинах як блага, які охороняються та захищаються державою.

Тому реалізовані у суспільних відносинах цінності набувають характеру блага. У філософському розумінні благо – це загальне поняття для позначення того, що втілює позитивний ціннісний зміст⁷, а в реальних суспільних відносинах – це предмети або явища, які відповідають інтересам людини, суспільства або держави, задовольняючи їх потреби. Саме тому вони забезпечуються, охороняються та захищаються правом. У демократичному суспільстві право враховує інтереси більшості, визначає співвідношення загального (суспільного, державного) інтересу та індивідуального, особистого інтересів, прагнучи досягти його балансу на основі принципу соціальної справедливості.

Важливе значення для дослідження проблем трансформації цінностей права за надзвичайних обставин має з'ясування їх співвідношення між собою. Наразі в науці права немає однозначної думки щодо можливості, в принципі, та необхідності, зокрема, ієрархізувати та класифікувати правові цінності. Деякі вчені вважають, що усі правові цінності є абсолютними, виражаються одна через іншу, що не дає змоги їх порівнювати та зіставляти. А ієрархія, своєю чергою, знищує моральну основу права та саме право⁸.

Однак сформувався й інший підхід щодо цінностей права, згідно з яким існує декілька варіантів до визначення їх переліку та ієрархії. Зокрема, один з них визначає таку ієрархію виходячи з гуманістичних традицій, а інший – з нормативно визначених і закріплених у конституції системи цінностей. У першому випадку найвищу цінність права становить життя людини, далі – свобода, рівність та гідність, права людини, власність, освіта, культура, громадянське суспільство тощо⁹. Відповідно до нормативного підходу основна цінність права – це права людини, закріплені в конституції.

Окрім того, в теорії права концептуально сформувався підхід, відповідно до якого здійснюється типологія ціннісних ієрархій залежно від домінування тих чи інших правових цінностей за певних суспільно-політичних обставин. Зокрема, це етатистське домінування (домінування цінності держави і управління), ліберальне домінування (пріоритет цінності свободи), утилітарне домінування (першочергове сприйняття інструментальних цінностей), урівноважене домінування (правові цінності гармонійно взаємодіють, виступаючи у своєму формально-правовому виразі)⁹.

З точки зору пріоритетності в стабільному суспільстві та за демократичного політико-правового режиму традиційно вважається, що «індивідуальні цінності людини (особистості) завжди переважають над суспільними. Індивідуальні цінності – сполучна ланка між людиною і суспільством, культурою конкретного суспільства. Суперцінною була і залишається сама людина – її життя, діяльність, творчість, – людина як істота не стільки біологічна, скільки соціальна»¹¹, задля якої вибудовується система правового регулювання. Людина як цінність у суспільних відносинах презентується як індивід, особа, член громадянського суспільства та представник нації – громадянин держави. З огляду на це розрізняють зміст ціннісного потенціалу права.

За умов воєнного стану, який у межах ситуативного підходу є надзвичайною ситуацією, яка спричиняє низку факторів, які переважно мають суб'єктивну природу, відбувається трансформація переліку та пріоритетності або ієрархії цінностей права. Пріоритетність у даному випадку означає перевагу одних інтересів і цінностей над іншими під час коригування мети і напрямів діяльності держави загалом і правотворчої діяльності зокрема в умовах війни. Реалізація пріоритетності у правотворчій діяльності передбачає з'ясування потреб та інтересів суспільства, держави, окремих особистостей, у тому числі їх прав і свобод як правових цінностей, і визначення переваги, послідовності, обсягів їх реалізації, адже «система цінностей змінюється лише в кризові періоди, до того ж ці зміни стосуються переважно структури цінностей, внаслідок чого одні цінності стають більш значущими, інші відсуваються на другий план»¹².

Тобто у суспільстві відбувається швидка ціннісна переорієнтація, воно абсолютизує ті блага, які найбільш важливі під час воєнного стану, відповідають його інтересам і потребам. Ці процеси об'єктивуються в ході правового розвитку шляхом з'ясування співвідношення особистого і публічного, визначення ціннісних пріоритетів та їх нормативізації шляхом надзвичайної правотворчості.

Таким чином, наразі особливої гостроти набула проблема відповідності пріоритетності в ієрархії цінностей права, побудованій на первинній цінності людини, закріпленій у конституційних принципах і чинному законодавстві, новим, об'єктивно існуючим відносинам воєнного стану.

Першочергово це завдання передбачає визначення мети держави, яка б відповідала суспільному розвитку за конкретних обставин. Зазначена мета,

будучи складною та неоднорідною за змістом, може бути політичною, економічною, соціальною та реалізовуватися у внутрішній і зовнішній політиці, маючи тим самим відмінності. Наразі в теорії права та теорії державного управління мета діяльності держави переважно асоціюється з її функціями та завданнями. У демократичній державі мету її діяльності, сферу державного інтересу формулюють глава держави та парламент як представницькі інституції публічної влади, які здійснюють пошук сфер і визначення меж правового впливу, його ціннісного навантаження.

Реалізація державного інтересу залежить від: політично правильного усвідомлення необхідності конкретних державних потреб; науково обґрунтованого встановлення напрямів пошуку можливостей забезпечення цих потреб; застосування комплексу конкретних організаційно-правових заходів реалізації даних можливостей; ступеня охоплення організаційно-правовими засобами всіх можливостей задоволення необхідних загальнодержавних потреб; ступеня неухильного проведення в життя організаційно-правових заходів¹³.

Відповідно до поняття воєнного режиму, визначеного у Законі України «Про правовий режим воєнного стану», стратегічною метою відповідних органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які загалом визначають державну, в т. ч. правову, політику в умовах воєнного стану є «відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності».

Для реалізації цієї мети згадані органи наділяються необхідними повноваженнями щодо нормативно-правової організації відносин у державі, у т. ч. на тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Відповідно існування загальнонаціональної та загальнодержавної загрози дає підставу для застосування обмежень.

Цілком підтримуючи те, що «утвердження прав людини виступає основним завданням сучасних держав, які проголосили людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю та взяли на себе юридичні зобов'язання запровадити ефективні засоби її убезпечення від свавілля публічної влади та, відомою мірою, посягань з боку приватних осіб»¹⁴, в умовах воєнного стану інтереси окремої особистості або певних соціальних груп, у т. ч. цінність життя окремої людини як цінності права, поступилися першістю цінності збереження суспільства і держави. Саме на забезпечення інтересів і благ держави та нації, їх захист і збереження, спрямовані всі організаційно-правові зусилля держави у надзвичайний період воєнного стану. Реалізація цих завдань у підсумку дасть змогу державі забезпечити добробут і безпеку кожної людини, громадянина, що є її основним завданням.

Таким чином визначається співвідношення публічного і приватного інтересів і відповідних цінностей. Проте неприпустимим є протиставлення «публічного (державного) інтересу, відповідних конституційних цінностей, з одного боку, та поваги до індивідуальних прав людини – з другого, як це нерідко бувало в мирні часи. Під час війни найбільше має виявлятися сприйняття того, що публічний інтерес (наприклад, оборона, національна безпека), в якому акумулюються індивідуальні права і свободи людини. Наприклад, обмеження пересування громадян (комендантська година, блокасти) чи навіть вилучення для потреб оборони майна громадян спрямоване на захист найбільш засадничих прав і свобод людини – права на життя, їх гідності і свободи (наприклад, захист від діяльності диверсійно-підривних груп ворога). Обмеження прав людини під час війни є цілеспрямованими і масовими, однак очевидно, що в умовах конституційного особливого режиму – воєнного стану – підстави для його виправдання є іншими, ніж у мирний час»¹⁵.

З огляду на це запровадження в Україні з 24 лютого 2022 р. обмежень окремих, конституційно закріплених прав людини було зумовлене потребою першочергового забезпечення публічного інтересу в умовах уведення воєнного стану в Україні та спричинило гостру необхідність переосмислення та удосконалення традиційних засобів підтримання правопорядку, забезпечення законності як загальносуспільних цінностей. Першочергове забезпечення публічного інтересу, що уособлює потреби суспільства і держави, в даному випадку охоплюючи всі життєво важливі напрями національної безпеки і оборони, створює необхідні можливості для забезпечення інтересів, прав і свобод окремих громадян, є умовою їх реалізації. Останні безпосередньо залежать від економічних, фінансових, політичних і правових можливостей держави. Відповідно до задоволення публічних потреб і цінностей, забезпечення інтересів суспільства і держави, такі індивідуально визначені цінності права, як свобода, рівність і гідність, права людини, власність, освіта, культура та ін. не отримують повного забезпечення.

Я. Грицак звертає увагу на здатність українського народу до максимальної концентрації зусиль для відсічі / подолання смертельної загрози для свого існування. Цю здатність вчений називає «фактором Х» – самоорганізацією українського суспільства, за якою стоїть потужна історична традиція. Йдеться, про суті справи, про інтуїтивне відчуття наближення до тієї межі, за якою втрачається сутнісна якість самої системи, тобто українського етносу. Потужна стороння біфуркація виступає як своєрідний каталізатор концентрації внутрішніх потенцій народу, спрямованих на усунення дії такого чинника¹⁶. Таким каталізатором наразі стала нав'язана Україні війна, яка консолідувала народ навколо ідеї здобуття перемоги.

Зазначене стало можливим завдяки «позитивним змінам у ціннісних трендах особливо серед представників середнього і молодшого покоління українців у новітній час, які пов'язані з усвідомленням значення загальнодержавних цінностей (суверенітету, територіальної цілісності, безпеки),

взаємнісних аксіологем і атитюдів (толерантності, солідаризму, відповідальності, справедливості), культурних ідентифікаторів нації (мови, культури, релігії) та ін.»¹⁷.

Відновлення довоєнного обсягу цих цінностей не можливе без збереження миру, а наразі в умовах війни – без здобуття перемоги і встановлення або відновлення миру. Саме досягнення миру як цінності в національному масштабі є основним завданням держави Україна на сучасному етапі, збігається з особистими інтересами громадян України, що сприятиме розв'язанню проблеми збереження миру в міжнародному, глобальному аспекті, що мають на меті більшість країн цивілізованого світу. Відповідно до цього завдання формується і здійснюється правотворча політика держави в умовах воєнного стану.

Висновки. Таким чином, можна стверджувати про формування в умовах війни як надзвичайного стану нової структури або ієрархії цінностей права, які в процесі правотворчої діяльності транслюються в законодавство, створюючи основні концептуальні засади для отримання перемоги і відновлення миру, збереження державності та суверенності влади українського народу, як загальносуспільних демократичних цінностей, можливості демократичного розвитку. Публічний інтерес і публічне благо як цінності права набувають первинності за рахунок перерозподілу аксіологічного потенціалу права, що в умовах воєнного стану є визначальною передумовою забезпечення всіх інших цінностей права.

На нашу думку, коригування ціннісних орієнтирів у правовій площині є одним з тих інструментів, який зможе забезпечити трансформацію державного устрою та правового розвитку, тобто їх перебудову відповідно до воєнних потреб, без чого неможливим видається досягнення балансу в механізмі правового регулювання, правопорядку та здобуття перемоги. Адже від того, які цінності права будуть поставлені на перший план – загальносуспільні (відновлення територіальної цілісності та незалежності держави, забезпечення зовнішньої безпеки) чи особистісні (гарантування прав і свобод громадян) залежатимуть мета та засоби правотворчої політики держави. Тобто забезпечення загальносуспільних цінностей і потреб наразі є умовою існування незалежної держави Україна, її подальшого розвитку та гарантування конституційного принципу визнання людини (її прав і свобод) основною соціальною цінністю.

1. Оборотов Ю. Н. Правопонимание как аксиологическое начало (постулат) права. *Право України*. 2011. № 1. С. 112. 2. Сайфуліна Ю. В. Право і сила: деякі філософсько-правові проблеми. *Сила права і право сили: історичний вимір та сучасне бачення проблеми*: матеріали XXXII Міжнародної історико-правової конференції (Полтава, 28–31 травня 2015 р.). Київ–Полтава: ПУЕТ, 2015. С. 35. 3. Горобець К. В. Аксіосфера права: філософський і юридический дискурс: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. С. 94, 99, 102–103. 4. Оборотов Ю. Н. Традиції і новачи в правовому розвитку: монографія. Одеса: Юрид. лит., 2001. С. 33. 5. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне

планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. Київ: НІСД, 2010. С. 24.

6. Горобець К. В. Аксмосфера права: філософський і юридический дискурс. С. 103.

7. Філософський енциклопедичний словник. Довідкове видання. Київ: Абрис, 2002. С. 58.

8. Кравцов І. В. Класифікація правових цінностей та її значення для правової теорії і практики. *Наукові записки НаУКМА*. 2017. Том 200. Юридичні науки. С. 52.

9. Горобець К. В. Ієрархія цінностей права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. Число 2. С. 77–81.

10. Гришук О. В., Соломчак Х. Б. Позитивна правова відповідальність людини: детермінаційні аспекти: монографія. Хмельницький, 2016. С. 236.

11. Матяж С. В., Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці. Соціологія*. Випуск 213. Том 225. С. 30.

12. Злобіна О., Тихонович В. Модернізація ціннісної системи та засобів до життя. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. Київ: Стилюс, 2001. С. 59. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77240711.pdf>

13. Сіренко Ф. В. Інтереси і влада. Київ: Ориєни, 2006. С. 54.

14. Хрестова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: монографія. Харків: Право, 2018. С. 6.

15. Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України Лемака В. В. стосовно Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилення соціального захисту військовослужбовців). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p2_2022_1.pdf

16. Цитується за: Крисаченко В. Національні цінності України: сутність, розмаїття, консолідований потенціал. *Українознавство*. 2022. №1 (82). С. 44.

17. Крисаченко В. Назв. праця. С. 31.

References

1. Oborotov Yu. N. Pravoponymanyє kak aksyolohycheskoe nachalo (postulat) prava. *Pravo Ukrainy*. 2011. № 1. S.112 [rus.].

2. Saifulina Yu.V. Pravo i syła: deiki filofosfko-pravovi problemy. *Syła prava i pravo syly: istorychnyi vymir ta suchasne bachennia problemy: materialy XXXII Mizhnarodnoi istoryko-pravovoi konferentsii (28–31 travnia 2015 roku, m. Poltava)*. Kyiv–Poltava: PUET, 2015. S. 35 [ukr.].

3. Horobets K. V. Aksyosfera prava: fylosofskyy i yurydycheskyi dyskurs: monohr. Odessa: Feniks, 2013. S. 94, 99, 102–103 [rus.].

4. Oborotov Yu. N. Tradytsyy u novatsyy v pravovom razvytyu: monohr. Odessa: Yuryd. l-ra, 2001. S. 33 [rus.].

5. Horbulin V. P., Kachynskyy A. B. Stratehichne planuvannia: vyrishennia problem natsionalnoi bezpeky: monohrafiia. Kyiv: NISD, 2010. S. 24 [ukr.].

6. Horobets K.V. Aksyosfera prava: fylosofskyy i yurydycheskyi dyskurs. S. 103 [rus.].

7. Filosofskyy entsyklopedychnyi slovnyk. Dovidkove vydannia. Kyiv: Abris. 2002. S. 58 [ukr.].

8. Kravtsov I. V. Klyasyfikatsiia pravovykh tsinnosteı ta yii znachennia dlia pravovoi teorii i praktyky. *Naukovi zapysky NaUKMA*. 2017. Tom 200. Yurydychni nauky. S. 52 [ukr.].

9. Horobets K. V. Iєrarkhiia tsinnosteı prava. *Visnyk Akademii advokatury Ukrainy*. 2012. Chyslo 2. S. 77–81 [ukr.].

10. Hryshchuk O. V., Solomchak Kh. B. Pozytyvna pravova vidpovidalnist liudyny: determinatsiini aspekty: monohrafiia. Khmelnytskyi, 2016. S. 236 [ukr.].

11. Matiazh S. V., Berezianska A. O. Klyasyfikatsiia tsinnosteı ta tsinnisnykh oriєntatsii osobystosti. *Naukovi pratsi. Sotsiolohiia*. Vypusk 213. Tom 225. S. 30 [ukr.].

12. Zlobina O., Tykhonovych V. Modernizatsiia tsinnisnoi systemy ta zasobiv do zhyttia. Suspilna kryza i zhyttievi stratehii osobystosti. Kyiv: Stylos, 2001. S. 59. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77240711.pdf> [ukr.].

13. Sirenko F. V. Interesy i vlada. Kyiv: Oriiany, 2006. S. 54 [ukr.].

14. Khrystova H.

Pozytyvni zoboviazannia derzhavy u sferi prav liudyny: suchasni vyklyky: monohrafia. Kharkiv: Pravo, 2018. S. 6 [ukr.]. 15. Okrema dumka (zbizhna) suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy Lemaka V.V. stosovno Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy (druhy senat) u spravi za konstytutsiinou skarhoiu Polishchuka Serhiia Oleksiiovycha shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) punktu 4 statti 16-3 Zakonu Ukrainy «Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtsiv ta chleniv yikh simei» (sprava pro posyleni sotsialnyi zakhyst viiskovosluzhbovtsiv) URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p2_2022_1.pdf [ukr.]. 16. Tsytuetsia za: Krysachenko V. Natsionalni tsinnosti Ukrainy: sutnist, rozmaittia, konsolidovanyi potentsial. *Ukrainoznavstvo*. 2022. № 1 (82). S. 44 [ukr.]. 17. Krysachenko V. Natsionalni tsinnosti Ukrainy: sutnist, rozmaittia, konsolidovanyi potentsial. *Ukrainoznavstvo*. 2022. № 1 (82). S. 31 [ukr.].

Parkhomenko Nataliia. Transformation of the values of law and law-making activity under martial law

Under martial law, through a political and legal interpretation of social reality, a new model of relations between the state and civil society is being formed, due to the nature of external aggression and the peculiarities of legal development, the mechanism of legal regulation.

Adjustment of value orientations in the legal sphere is one of those tools that can ensure the transformation of the state system and legal development, that is, their restructuring in accordance with military needs, without which it seems impossible to achieve a balance in the mechanism of legal regulation, law and order and victory. After all, the purpose and means of state policy, including law-making, will depend on the fact that what values of law will be put at the forefront of the general public (restoration of territorial integrity and independence of the state, ensuring external security) or personal (guaranteeing the rights and freedoms of citizens).

We are talking about the formation in the conditions of war as a state of emergency, a new structure or hierarchy of values of law, which in the process of law-making activity are translated into legislation, creating the basic conceptual foundations for winning and restoring peace, preserving the statehood and sovereignty of the power of the Ukrainian people as general social democratic values, opportunities for democratic development. Public interest and the public good as values of law acquire primacy through the redistribution of the axiological potential of law, which in conditions of martial law is a determining prerequisite for ensuring all other values of law. That is, the provision of general social values and needs is now a condition for the existence of an independent state, its further development and guarantee of the constitutional principle of recognizing a person (his rights and freedoms) as the main social value.

Key words: law, value, lawmaking, justice, martial law, priority, hierarchy.